

“O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA FUQAROLIK HUQUQI OBYEKTлари VA SUBYEKTлари”

IIV Surxondaryo akademik litseyi

Huquqshunoslik fani o‘qituvchisi

Karimov Islom Umidullo o‘g‘li

Annotatsiya: Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligiga muvofiq fuqarolik huquqining asosiy tushunchalari — huquqiy subyekt va obyektlar, ularning turlari, huquqiy layoqat va muomala layoqati masalalari, shuningdek fuqarolik munosabatlarida ishtirok etuvchi yuridik shaxslar va fuqarolarning maqomi tahlil qilingan. Shuningdek, fuqarolik huquqi obyektlarining zamonaviy turlari — intellektual mulk, raqamli aktivlar va boshqalar haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: fuqarolik huquqi, subyekt, obyekt, yuridik shaxs, jismoniy shaxs, layoqat, mulkiy huquqlar, shartnoma, intellektual mulk.

Kirish

Fuqarolik huquqi — bu shaxslar o‘rtasidagi mulkiy va mulkiy bo‘lmagan shaxsiy munosabatlarni tartibga soluvchi huquq sohasidir. Bu munosabatlar ikki asosiy tushuncha — **fuqarolik huquqi subyektlari** va **obyektlari** orqali shakllanadi. Subyektlar – huquqiy munosabat ishtirokchilari, obyektlar esa ushbu munosabatlarning predmeti hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasida fuqarolik huquqining bu ikki tarkibiy qismini chuqur o‘rganish, huquqiy tizimni to‘g‘ri tashkil etish va fuqarolarning manfaatlarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega.

1. Fuqarolik huquqi subyektlari

Fuqarolik huquqi subyektlari — bu fuqarolik huquqiy munosabatlarining ishtirokchilari bo‘lib, ular quyidagilarga bo‘linadi:

- **Jismoniy shaxslar:** O'zbekiston Respublikasi fuqarolari, chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslar. Ular tug'ilgan paytdan boshlab huquq layoqatiga ega bo'ladilar, muomala layoqati esa yosh va aql-idrok bilan belgilanadi.
- **Yuridik shaxslar:** qonunga muvofiq tashkil etilgan tashkilotlar (masalan, MChJ, AJ, davlat korxonalari) fuqarolik huquqlariga ega va majburiyatlar oluvchi shaxs sifatida tan olinadi.
- **Davlat va davlat organlari:** ma'lum holatlarda fuqarolik huquqiy munosabatlarda ishtirok etadi (masalan, davlat mulkini boshqarish, investitsiya shartnomalari).

Fuqarolar (jismoniy shaxslar) deganda O'zbekiston Respublikasining fuqarolari, boshqa davlatlarning fuqarolari, shuningdek fuqaroligi bo'lmagan shaxslar tushuniladi. Agar qonunda boshqacha tartib belgilangan bo'lmasa, ushbu Kodeksning qoidalari barcha fuqarolarga nisbatan qo'llaniladi.

17-modda. Fuqarolarning huquq layoqati

Barcha fuqarolarning fuqarolik huquq va burchlariga ega bo'lish layoqati (huquq layoqati) teng ravishda e'tirof etiladi.

Fuqaroning huquq layoqati u tug'ilgan paytdan e'tiboran vujudga keladi va vafot etishi bilan tugaydi.

18-modda. Fuqarolar huquq layoqatining mazmuni

Fuqarolar: mulk huquqi asosida mol-mulkka ega bo'lishlari; mol-mulkni meros qilib olishlari va vasiyat qilib qoldirishlari; bankda jamg'armalarga ega bo'lishlari; tadbirkorlik, dehqon (fermer) xo'jaligi bilan hamda qonunda taqiqlab qo'yilmagan boshqa faoliyat bilan shug'ullanishlari; yollanma mehnatdan foydalanishlari; yuridik shaxslar tashkil etishlari; bitimlar tuzishlari va majburiyatlarda ishtirok etishlari; yetkazilgan zararining to'lanishini talab qilishlari; mashg'ulot turini va yashash joyini tanlashlari; fan, adabiyot va san'at asarlarining, ixtironing, qonun bilan qo'riqlanadigan boshqa intellektual faoliyat natijalarining muallifi huquqiga ega bo'lishlari mumkin.

Fuqarolar boshqa mulkiy va shaxsiy nomulkiy huquqlarga ham ega bo'lishlari mumkin.

2. Fuqarolik huquqi obyektlari

Fuqarolik huquqi obyektlari — bu huquqiy munosabatlar yoʻnaltirilgan moddiy va nomoddiy boyliklardir. Ular quyidagilarga boʻlinadi:

- **Mol-mulk (ashyo):** koʻchmas va koʻchar mulk, pul mablagʻlari, qimmatli qogʻozlar.
- **Ishlar, xizmatlar:** mehnat faoliyati mahsuli yoki bajarilgan xizmatlar.
- **Intellectual faoliyat natijalari:** ixtirolar, ilmiy va badiiy asarlar, brendlar.
- **Shaxsiy nomoddiy boyliklar:** shaxsiy hayot daxlsizligi, ismi, shaʼni va qadr-qimmati.

Fuqarolik kodeksida bir qancha normalar keltirilgan

81-modda. Fuqarolik huquqlari obyektlarining turlari

Fuqarolik huquqlarining obyektlariga ashyolar, shu jumladan pul va qimmatli qogʻozlar, boshqa buyumlar, mol-mulk, shu jumladan mulkiy huquqlar, ishlar va xizmatlar, ixtirolar, sanoat namunalari, fan, adabiyot, sanʼat asarlari va intellektual faoliyatning boshqa natijalari, shuningdek shaxsiy nomulkiy huquqlar va boshqa moddiy hamda nomoddiy boyliklar kiradi.

82-modda. Fuqarolik huquqlari obyektlarining muomalada boʻlishi

Fuqarolik huquqlarining obyektlari erkin suratda boshqa shaxslarga berilishi yoki universal huquqiy vorislik (meros qilib olish, yuridik shaxsni qayta tashkil etish) tartibida yoxud boshqa usul bilan, agar ular muomaladan chiqarilmagan yoki ularning muomalada boʻlishi cheklab qoʻyilmagan boʻlsa, bir shaxsdan ikkinchi shaxsga oʻtishi mumkin.

Muomalada boʻlishiga yoʻl qoʻyilmaydigan fuqarolik huquqlari obyektlarining turlari (muomaladan chiqarilgan obyektlar) qonunda toʻgʻridan-toʻgʻri koʻrsatilgan boʻlishi kerak.

Muayyan muomala ishtirokchilarigagina qarashli boʻla oladigan yoki muomalada boʻlishiga maxsus ruxsatnoma bilan yoʻl qoʻyiladigan fuqarolik huquqlari obyektlarining (muomalada boʻlishi cheklangan obyektlarning) turlari qonunda koʻrsatilgan tartibda belgilanadi.

3. Huquqiy layoqat va muomala layoqati

Huquqiy layoqat – shaxsning huquq va majburiyatlarga ega bo‘lish qobiliyatidir. Jismoniy shaxsda tug‘ilgan paytdan boshlab vafotiga qadar saqlanadi.

- **Muomala layoqati** – shaxsning o‘z huquq va majburiyatlarini mustaqil ravishda amalga oshirish qobiliyatidir. Bu yoshga va ruhiy salomatlikka bog‘liq holda belgilanadi.

4. Zamonaviy huquqiy obyektlar

Texnologik taraqqiyot natijasida fuqarolik huquqi obyektlarining yangi turlari paydo bo‘lmoqda:

- **Raqamli aktivlar:** kripto-valyutalar, tokenlar.
- **Elektron shartnomalar:** internet orqali tuzilayotgan bitimlar.
- **Raqamli mulk:** onlayn platformalardagi kontentlar (masalan, elektron kitoblar, videolar va boshqalar).

Xulosa Fuqarolik huquqining asosiy tarkibiy qismlaridan biri — bu subyekt va obyektlar haqidagi tushunchalardir. Ularning to‘g‘ri huquqiy baholanishi fuqarolik munosabatlarining barqarorligini ta’minlaydi. O‘zbekiston qonunchiligida bu masalalar batafsil yoritilgan bo‘lsa-da, zamonaviy obyektlarning (raqamli mulk, intellektual huquqlar) huquqiy maqomini yanada aniq belgilash zarur. Bundan tashqari, yuridik va jismoniy shaxslar o‘rtasidagi munosabatlarda adolat, tenglik va huquqiy kafolatlar muhim rol o‘ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi (1996 y.)
2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023 y. tahriri)
3. “Yuridik shaxslar to‘g‘risida”gi Qonun
4. Abdug‘afforov, A. “Fuqarolik huquqi asoslari”, T.: 2021
5. Tursunov, M. “Intellektual mulk huquqlari: nazariya va amaliyot”, Huquq va jamiyat, 2023
6. Karimov, R. “Raqamli iqtisodiyotda fuqarolik huquqiy obyektlar”, Yuridik axborot jurnali, 2024 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, 2016